

Székely Tünde

ERDÉLY – ROMÁNIA

Romániában több helyen, így a Partiumban, Közép-Erdélyben és Székelyföldön került sor fókuszcsoporthoz beszélgetésekre. A beszélgetések során a moderátor több szó jelentésének körülírását is kérte a résztvevőktől.

A beszélgetés fonalát követve, a fogalmak elemzését abban a logikai és kronológiai sorrendben kerül sor itt is, ahogyan erre az interjúk alatt sor került.

HAZA

Az első fogalom, amelyet a fiataloknak meg kellett határozniuk, az a *haza* volt. A haza a partiumi fiatalok számára egyértelműen tágabb, mint az ország, ahol élnek, hiszen „nekem az a haza, ahol magyarok vannak”, mondja az egyik interjúalany. Ebbe beleérti Magyarországot és a Partiumot, illetve azokat a területeket is, ahol még magyarok élnek, vagyis a régi Nagy-Magyarország területét, de ez utóbbi fogalom nem hangzik el.

Máramarosszigeten került sor az egyik fókuszcsoporthoz beszélgetésre, amely helyszínt szórványként kezelünk. Így a továbbiakban erre a beszélgetésre, mint szórványra, az itt elhangzottakra szórványbeli fiatalok véleményeként fogok hivatkozni.

A máramarosszigeti fiatalok egyike megkérdőjelezte a haza mivoltát önmaga számára – „hát nem tudom, ha van egyáltalán” –, és ezt azzal indokolta, hogy „mert ott nem vagyunk elfogadva, itt nem vagyunk elfogadva”, vagyis sem Romániában, sem Magyarországon nem vagyunk elfogadva, magyarként. Itt is, és minden esetben megjelenik Erdély, mint a haza. Ugyanakkor megjelenik minden esetben a város is, ahol él az interjúalany, és van egy teljes mértékben érzelmi hivatkozás: haza az, ahol az anyám van, illetve „nekem az a haza, ahol a szeretteim vannak.” Ennek az aspektusnak az egyik legjobb kifejezője a következő idézet: az ember „úgy lelkileg érzi, hogy mi a saját hazája, mert mi nem mondhatjuk [meg neki]...”

A fenti idézet folytatásaként hangzott el az egyik legmerészebb megfogalmazása a hazának:

Úgyhogy... lehet [hogy ha] Erdély egyesülne megint Magyarországgal, akkor mindenki [azt mondaná, hogy] waw, [ez a] haza.

Ezzel az állásponttal azonban nem mindenki értett egyet, sőt egy másik résztvevője a beszélgetésnek éppen ellentétes véleményt fogalmazott meg, kijelentve, hogy:

Nem, szerintem a haza, szerintem az itteni [erdélyi – szerk. megj.] magyaroknak, az csak Erdély és pont. Szóval Magyarországot biztos nem fogják elfogadni, mint haza.

Ennek a kijelentésnek egyrészt van egy lehatároló jellege is véleményem szerint, hiszen azt jelenti, hogy az erdélyiek számára Erdély és csakis Erdély jelentheti a hazát. De lehet ez a beszélgetések során többször elhangzott 2004. decemberi népszavazás következménye is, amely negatív üzenetet hordozott abban a kérdésben, hogy az erdélyieket mások mennyire látják Magyarországhoz tartozónak – pontosabban mennyire nem látják annak –, de az erdélyiek számára a „mi ott nem kellünk” üzenetet is hordozta. Ezt az akkori negatív üzenetet mind a mai napig, a kettős állampolgárság intézményének bevezetése ellenére sem sikerült feldolgozni.

Ugyanitt vetődik fel többször Petőfi Sándor neve is, összekapcsolódva a haza fogalmával. Ezt egyébként a kolozsvári beszélgetés során is tapasztaltuk. E beszélgetés során megjelenik egy új, a beszélgetésekben eddig nem felmerülő, könnyűzenei dimenzió is, vagyis amikor a hazát a magyarországi könnyűzenei előadókkal, együttesekkel azonosítják a résztvevők.

Kolozsvár, mint Erdély kulturális fővárosa, annak ellenére sem jelent szórványt, hogy sem a városban, sem Kolozs megyében nem éri el a magyar lakosság aránya a húsz százalékot. A rengeteg kulturális intézményt működtető, rengeteg magyar jellegű rendezvényt szervező, és nem utolsósorban a magyar értelmiséget és a magyar egyetemi hallgatókat legnagyobb arányban vendégül látó városról mégsem mondhatjuk azt, hogy szórvány. Ez egyébként nem lenne fair a valóban szórványban élő településekkel és azok lakóival szemben, hiszen esetükben nem beszélhetünk ugyanolyan intézményi vagy kulturális környezetről. Így Kolozsvárra, mint a közép-erdélyi régió „képviselőjére”, illetve mint Erdély nem hivatalos fővárosára tekintek.

Kolozsváron az ismerős környezetet azonosítják hazaként („az ismerős környezet, azaz, amit a gyermekkorától megtapasztaltam”), de elhangzik Nagy-Magyarország, illetve a hűség, és a hovatartozás fogalma, sőt Petőfi Sándor neve is, a közelgő március 15-i nemzeti ünnep apropóján. Az ismerős környezetnek a maga során lehatároló jellege van, lehet a település ismerős, ahol lakom, jelen esetben, Kolozsvár. Ezt kiegészíti a Nagy-Magyarország-fogalom, azonban itt a két legérdekesebb fogalom a hűség és a hovatartozás. A hűség alatt a beszélő a szülőföldön való maradás elvét érti, ugyanis így magyarázza: „a hűség az, hogy ragaszkodjanak a hazához, vagy... ha meg, ha meg elmennek innen külföldre, akkor olyanokat is hallok, hogy, hogy valamiféleképpen hűtlen a hazájához”. A hovatartozást pedig emberi kapcsolatokra („szellemi és kulturális vonakozásban”), illetve földrajzi tekintetben használják. Ezt egyrészt a többségétől eltérő kulturális vonásokkal, kultúrával, néphagyománnyal tudnám magyarázni, hiszen ez különböztet meg bennünket, erdélyi magyarokat a többségi nemzettől, másrészt pedig ezzel a szóhasználattal az erdélyi magyar identitást erősíti, az erdélyi magyarokat megkülönböztetve földrajzilag is a környező országokban élő magyaroktól.

Marosvásárhelyt ütközőzónaként határozom meg, itt ugyanis kb. fele-fele arányban élnek magyarok és románok, az összes helyszín közül ez az, amelyik a leginkább kétnyelvű. Emellett pedig ugyanannyira távol van mind Kolozsvártól, mind Székelyföldtől, így alkalmas arra, hogy önálló identitással bírjon.

A marosvásárhelyi beszélgetés során a haza szóval azonosítják Erdélyt, magát a várost, illetve itt is megjelenik egy érzelmi dimenzió is a földrajzi lehatároláson túl, amelyet a következő kijelentésben érhetünk tetten:

A haza az a hely, ahol otthon érzem magam.

Ez – véleményem szerint – azt is jelenti, hogy igazából nem a környezet a fontos, már amennyiben élhető környezetről beszélhetünk, vagyis ha nemzetiségi okokból nem érik támadások az illetőt, akkor azon a helyen, településen jól érzi magát, ahol él, teljesen mindegy, hogy melyik országhoz tartozik az adott település.

Székelyföldön három helyszínen készült fókuszcsoporthozos beszélgetés, kettő Kovászna megyében: Baróton és Sepsiszentgyörgyön, a harmadik helyszín Csíkszereda volt.

A sepsiszentgyörgyi beszélgetés alkalmával a hazát a születési hellyel azonosították, és sokkal gyakrabban jelent meg az érzelmi jelleg: „ahová mindig visszakiváncszok, ha elmegyek valahová, ahol jól érzem magam, ahol ismernek az emberek, ahol szeretettel várnak vissza”. Az is felvetődött, hogy a „aki Romániában románnak született, annak a haza megegyezik az ország határaival”, míg nekünk, erdélyi magyaroknak, nem. Ez volt az első alkalom, amikor a haza vonatkozásában valaki szembeállította a román és a magyar nemzetiséget. Egyébként a szűk földrajzi lehatárolással nem mindenki értett egyet a beszélgetés során, így Erdélyt is megemlítették hazaként (pl. ha valaki „egész Erdélyben otthon érzi magát”, akkor számára az a haza). Ugyanakkor itt is elhangzott, mint mindegyik székelyföldi beszélgetés során, hogy a haza az a Székelyföld, itt azért, „mert ott van az a kicsi rész, ahol megértenek... leginkább”. Ugyanakkor egyik alany nagyon találóan fogalmazta meg a haza lényegét, a továbbiakban használt néhány kulcsfogalom segítségével. Ez a meghatározás így hangzott:

A haza az, ami számunkra a magyarságot jelképezi, a kisebbségben való élest, a történelmünket, és a [magyar] zászló megbecsülését.

Nagyon érdekes, hogy a kisebbség fogalma éppen egy székelyföldi beszélgetés során vetődött fel, és nem a szórványban vagy a Partiumban, vagy Kolozsváron, hiszen Székelyföldön a magyarok többen élnek, és emiatt nem igazán érzik a kisebbségi lét következményeit.

A baróti beszélgetés során a haza, mint otthon, mint Székelyföld, mint Erdély, mint a teljes Kárpát-medence fogalmazódott meg. Az otthon, mint fentebb is említettük, földrajzi és érzelmi kötődést egyaránt jelent, s Székelyföld, a székely identitás erős mivolta miatt várható volt, hogy megemlíti. Erdély ebben a kontextusban úgy jelenik meg, mint a tágabb haza. A Kárpát-medence ebben a beszélgetésben tűnik fel először a kérdéskörben, ami meglepő, de valószínűnek tartom, hogy a csoportrésztvevő, aki felvetette, igen tájékozott a Kárpát-medence magyarságát illetően és/vagy utazási élményei inspirálták. Ugyanakkor kétségtelen, hogy itt találkozunk a haza legliberálisabb értelmezésével is:

... mint nagy családot képelem el a hazát és hogy szabadon érzi magát az ember. Otthon érzi magát benne. És az lehet Erdély, Székelyföld, lehet Kanada, lehet bárhol, ahol megszületett az ember, ott otthon kell érezze magát...

A harmadik székelyföldi beszélgetés során a hazát a családdal, a barátokkal, a szülő, a szülőfalu, a nyelv, a magyar közösség, a csend, a béke, a biztonság fogalmakkal azonosították. Itt jelent meg a leginkább konkrét értelemben a haza fogalma, egészen a szülőkre, illetve a szülőfalura leszűkítve. Ilyen módon ez itt nem egy megengedő fogalom – a többi beszélgetéssel ellentétben Erdély sem jelent meg, csak egy megjegyzés erejéig („Erdély is jöhetne ide esetleg”) –, leginkább csak a szűk haza. A nyelv egyébként kérdőjelesen vetődött fel, amelyhez a következő magyarázat hangzott el:

... legelőször, mint magyar a hazára [Magyarországra] gondoltam, de a nyelv

kérdőjelesen. Aztán nemzeti tudat, és végül a magyar nyelv... Hát vagy számunkra mi is a haza? ... Erdély is jöhetne ide esetleg.

Ebben a kérdésben, hogy „vagy számunkra mi is a haza?” rengeteg minden benne van. A helyzet bonyolultsága, amelybe beleszülettünk: földrajzilag és formálisan román állampolgárok vagyunk, de ugyanakkor magyar nemzetiségűek vagyunk, és igazából kérdéses, hogy inkább melyik országhoz tartozónak érezzük magunkat, esetleg ilyen vagy olyan okok miatt egyikhez sem, ezért jelenik meg a regionális identitás lehetősége és Erdély mint haza. A csend, a béke, a biztonság az otthont idézi, illetve a nyugalmat, a konfliktusok nélküli életet jelenti. Székelyföldön nem jellemzőek a románok és a magyarok közötti etnikai konfliktusok, míg Erdélyben több helyen is viszonylag gyakran előfordulnak (lásd Kolozsvárt vagy Marosvásárhelyt). Székelyföldön, ha etnikai konfliktusok vannak, akkor általában annak a románok a kiindulópontjai.

MI A MAGYAR?

A következő fogalom, amelyet tárgyalni fogunk, az az, hogy mit jelent a *magyar* szó. A Partiumban lezajlott beszélgetésen elhangzott, hogy a „magyar az én vagyok”, illetve, hogy „[magyarságomra] büszke vagyok... akkor is, ha román közösségben tanulok, felvállalom a magyar nemzetiséget”. Egy másik résztvevő a nemzethez, illetve az állampolgársághoz társította a magyar szót, de megjelentek a család, illetve a kisebbség kifejezések is. Pozitív sztereotípiával is találkoztunk: „[A magyar nemzet] Európa-szinten is egy jó nemzet... sokat ér maga a kultúrája, a magyar kultúra, a tudósai stb.”. Megjelent a testvériség („megvan bennünk az a tudat, hogy egy néphez tartozunk”), de ugyanakkor a szétszóródás is („nem tartunk össze”). Itt igazából a szétszóródást a széthúzás szó értelmében használta a beszélő. A magyar népre véleménye szerint ez a kettősség (egy nemzethez tartozunk, ennek ellenére nem tartunk össze) jellemző. A magyar ugyanezen a helyszínen – egy másik hozzászólónál – az országot, Magyarországot jelentette és az összetartozást („most nagy ez a tudat inkább a magyar emberek között, hogy a határon túli magyarokat is összegyűjtsék, megkönnyített állampolgárság stb.”). Egy másik résztvevő a magyarokat a szabadsággal azonosította, azzal érvelve, hogy a magyar nép sokat küzdött a szabadságáért.

Máramarosszigeten a résztvevők számára a magyar az anyanyelvet, illetve a kisebbséget, a gulyást, mint nemzeti ételt, a magyar himnuszt, Erdélyt, a magyar zászlót és annak színeit, a magyar tudósokat, feltalálókat, a büszkeséget és Budapestet jelentették. Az anyanyelv használata egyértelmű ismertetőjel, főként kisebbségben, hiszen ez adja a közös pontot; ha másvalakit is hallunk magyarul beszélni, akkor tudjuk, hogy ő is magyar. Pontosabban: nem román. Kisebbségben élve nem meglepő, hogy pontosan a szórványban hangzik el, hogy a magyar az kisebbségben él Románia területén. A gasztronómiai különlegességek, akárcsak a nemzeti himnusz, a nemzethez tartoznak és erősítik a nemzeti identitást a csoport különböző tagjaiban. Erdélyben élő magyarok között természetes, hogy Erdély is megjelent a beszélgetés során, mint ami a magyarsághoz közel álló fogalom. Ha leírható sztereotípia, akkor azt mondhatjuk, hogy a magyar nemzet egy büszke nemzet, és többek között tudósaira, feltalálóira büszke, méltán. Budapest pedig, mint Magyarország, illetve mint minden magyar nemzetiségű személy fővárosa jelenik meg.

Kolozsváron a magyar fogalom említése után ezek a szavakat sorolták a résztvevők: zászló, finnugor, gulyás, gasztronómia, vendégszeretet, népszokások, csángók, székelyek, egyedi, külföldi magyarok, erő és hit, etnikai csoport, szenvedés, stagnálás, identitás, én, külön világ, Kolozsvár, érték, harc, elismert, világszínvonalú és Erdély. Láthatjuk, hogy előfordul néhány olyan fogalom, amely a máramaroszigeti beszélgetés során is említésre került, mint pl. zászló, gulyás, Erdély stb. Ezekhez a fogalmakhoz itt külön magyarázatot nem fűzünk, ehelyett az eddig nem említett szavakra koncentrálunk. Az első ilyen fogalom a finnugor, és ez azért került említésre, mert míg a román nemzet a rómaiaktól és a dákoktól származtatja önmagát, a magyar nemzet, pontosabban a magyar nyelv finnugor gyökerekkel rendelkezik. A vendégszeretet általában megjelenik az erdélyi magyaroknál. Úgy véljük, hogy ennek egy kicsit autosztereotípiá (önmagunkról gondolt sztereotípiá) íze van, hiszen azért, mert valaki erdélyi magyar, nem biztos, hogy egyúttal vendégszerető is, másrészt pedig, ha valaki nem erdélyi magyar, attól még lehet vendégszerető. Mégis azt hisszük/szeretjük hinni magunkról, hogy nagyon vendégszeretők vagyunk. A népszokások, a magyar kultúra egyedisége a magyar kultúra különbözőségét erősítik, jelen esetben leginkább a román kultúrával szemben.

A csángók és a székelyek „egyfajta magyarként” jelennek meg a beszélgetésben, mintegy valahogyan különállóan a magyarok csoportjától. És felvetődik a „külföldi magyarok” fogalma, amit egyébként általában határon túli magyarként szoktunk használni, és ebbe beletartozónak gondolták a csángókat, a székelyeket és a többi kárpát-medencei régióban kisebbségben élő magyarokat.

Elhangzott néhány, érzelmeket kifejező szó is, mint pl. erő, hit, szenvedés és harc. A szavak közül az első kettő pozitív, a második kettő negatív kicsengésű. Erő lehet az, hogy kisebbségben is mindeddig megmaradtunk, a hit jelentheti meg azt, hogy hiszünk abban, hogy a továbbiakban, vagyis a közeli és a távoli jövőben is megmaradhatunk Erdélyben magyarnak. A szenvedés arra vonatkozhat, hogy ezért a megmaradásért szenvednünk is kellett és kell a román állami intézkedések, illetve társadalmi jelenségek miatt, a harc pedig a körülményekkel való harcot jelenti, és hogy nem adjuk fel önmagunkat, kultúránkat, nemzeti identitásunkat.

A stagnálás kifejezés értelme ebben a kontextusban véleményem szerint az, hogy az erdélyi magyarok számára a körülmények igazából nem változtak az utóbbi néhány évben, vagyis sem jobbak, sem rosszabbak nem lettek. Ebben az értelemben a többség és a kisebbség viszonya stabil, és nincsenek benne komoly hullámvölgyek, bár kisebb konfliktusok színezik ezt a stabilitást.

Az identitás és az én szavakat együtt elemeznénk a magyarsághoz kapcsolódóan. Alapvetően engem a nemzeti identitásom különböztet meg a többségi nemzet tagjaitól, vagyis az, hogy magyar nemzetiségű vagyok, ők pedig ezzel szemben nem magyar, hanem más nemzetiségűek. Ezt a szembenállást főként a „külön világ” szó használata támasztja alá, amely számomra azt jelenti, hogy az erdélyi magyar kisebbség egy külön világot alkot, és a legritkább esetekben áll szerves kapcsolatban a többségi nemzettel, vagyis párhuzamos valóságokban élünk. Betagozódás a többségi társadalomba leginkább a szórványban tapasztalható, a partneri viszony a többség és a kisebbség esetében nem jellemző, talán Marosvásárhely lehetne az egyetlen kivétel, azonban ez nem ott, hanem Kolozsvárom hangzott el.

Továbbá megjelent az érték szó, a magyar identitás értékességét hangsúlyozandó. Értékítéletként vagy pozitív jelzőként az elismert, illetve a világszínvonalú jelzők hangzottak el ebben a beszélgetésben, a magyar kultúra, mint olyan elismertségét és világszín-

vonulását kiemelve. Ez elvezet egy másik gondolathoz: büszkék lehetünk arra, hogy magyarok vagyunk, ami a továbbiakban több beszélgetés során is elhangzott.

A magyar szóval Erdélyt is összefüggésbe hozták, lévén, hogy majdnem minden fogalomhoz kötik Erdélyt, ezért azt gondoljuk, hogy itt, Erdélyben, nagyon erős regionális identitásról beszélhetünk.

A marosvásárhelyi beszélgetés során a következő fogalmat is társították a magyar szóval: történelmi nemzet:

... régi, hatalmas nemzet, amely széthullott és most próbálja összeszedni [magát], vagyis tartja még a kapcsolatot, nem felejtette el azokat, akik a határon kívül maradtak, hanem próbálja összeszedni őket.

A beszélgetés során itt is felmerült, hogy az illető büszke magyar identitására, illetve – talán a nagyon fiatal korból adódóan (itt a résztvevők 15–18 év közöttiek voltak) – elhangzott az is, hogy:

széthullt Magyarország, jó lenne, hogyha újra egyesülnénk, vagy legalábbis Erdély is mondjuk Magyarországhoz tartozna.

Elhangzott a nemzet, a honfoglalás, az anyanyelv, a közösség, az ország és a föld szó is ebben a kontextusban. A magyar a magyar nemzethez tartozik. Történelemórák során minden magyar ember számára ismertté válik a honfoglalás, az anyanyelv, a magyar nyelv köti össze a magyar nemzetiségű egyéneket, ez alakítja közösséggé. Az országot illetően nem Magyarországra gondolt az illető, hanem gyakorlatilag a földre, a szülőföldre, ami magyar föld.

E beszélgetés keretében a székely szó meghatározására is sor került. A beszélgetők a következőképpen határozták meg a székely fogalmát:

kisebbségek ők is, amelyek magyar nyelven beszélnek. Vagyis hasonlít a magyar nyelvre, csak... más hangsúllyal beszélnek.

A következő fogalmakat társítják a székelységhez: Székelyföld, székely kapuk, Erdély, összetartás, kisebbség, erdő, rokonok, Hargita megye. A székelységgel kapcsolatosan itt három földrajzi lehatárolás történik: Erdély, Székelyföld és Hargita megye. Erdélyben található Székelyföld, Székelyföldön található Hargita megye, de nem csak ezt, hanem Kovászna megyét is a Székelyföldhöz tartozónak tekintjük, míg Maros megyével nem egyértelmű a helyzet. A székely kapuk a székely gazdák jellegzetes ismertetőjelei, általában kézzel faragottak és díszesek. Az összetartást illetően, a székelyek autosztereotípiája az, hogy ők összetartóak, míg a magyarok nem. Ez pedig ebben a formában nem igaz. A székelyek tudják, hogy kisebbségben vannak, viszont helyi szinten nagyon gyakori – kevés kivétel van –, hogy a kisebbség van többségben egy adott településen. Az erdő, véleményem szerint igazából a hegyeket jelentheti, hiszen Székelyföld jellemzően hegyes vidék, de ugyanakkor fából készült bútorok gyártását is jelentheti. A „rokonok” pedig egy egyértelmű érzelmi kötődést jelent Székelyföldhöz.

A sepsiszentgyörgyi beszélgetés során a magyar fogalomhoz a hanyatlást („nagy hanyatlásban van, úgy a nyelvünk, mint a saját önértékelésünk, kevesen vallják magukat magyarnak és főképpen a szórványban élő magyarok nehéz helyzetben vannak”), a kisebbséget („magyarnak lenni jó”), az anyanyelvet, Magyarországot („sajnos nekem nem a hazám jut eszembe a magyar szóról, hanem Magyarország és az, hogy mi nem oda tartozunk, és nem tudunk együtt lenni, mint esetleg más népek... hanem mi el vagyunk zárva... ez egy

rossz érzés”). a magyar népet, kultúrát, történelmet, hagyományokat kapcsolták. Megjelent egyfajta elhatárolódás is: „én alapjában véve nem tartozom Magyarországhoz, hanem Székelyföldhöz. Én már nem azt mondom, hogy magyar vagyok, hanem, hogy székely vagyok alapjában véve.” Ez a „leválás” itt fordult elő először, általában nem jellemző. Ugyanakkor fontos számukra az identitás egyéni felvállalása is, ezt támasztják alá a következő idézetek: „nem szégyell magyarnak lenni”, „a magyar kultúrához tartozik, tehát azt a nyelvet képviseli és felvállalja, és nem feltétlenül születés szerint, de ... magyarként érző ember”.

Arra a kérdésre, hogy mi jut eszükbe a székely fogalomról, itt a következő válaszok születtek: ideológiai elv, régió, Erdély, erdélyi szokások, székely hagyomány, székely ruha [székely népviselet – szerk. megj.], népcsoport, „bicskás-szalonnás székely”, külön kultúra, más szavak használata, székely fűrfang.

Az ideológiai elv és a székely fogalom összekapcsolását nem tudom értelmezni, nem tudom, mire gondolhatott a beszélő, amikor ezt a kijelentést tette. A régió, illetve Erdély a Székelyföld területi behatárolásában segít. A kultúrához kapcsolódó fogalmak, a „székely” előtaggal/jelzővel, pl. székely szokások, hagyomány, székely ruha, kultúra, más nyelvezet a magyar kultúrától való távolságtartást jelentik. A székely mentalitást pedig két szókapcsolattal írták le: „bicskás-szalonnás székely”, illetve székely fűrfang. Előbbinek több jelentése is lehet, az egyik az, hogy a székely „a jég hátán is megél”, vagyis mostoha körülmények között is, másrészt azt is jelentheti, hogy étkezését illetően nem igényes, és a legnegatívabb konnotációja a szókapcsolatnak az, hogy a székely a problémáit bicskával, vagyis erőszakkal oldja meg. A székely fűrfang a székely észjárást, a ravaszságot jelenti, ami humorérzékkel társul.

Különbségként megemlítették, hogy a székelyek „rendesebb emberek, mint a magyarok, akik a székelyektől elhidegültek”. Ugyanakkor ők önmagukat is székelyként határozták meg: „én is inkább mondanám, hogy székely vagyok, mint magyar... nem tudom ez így benne van a székely oldal az emberekben, hogy inkább székelyek és nem magyarok”.

Az egyik résztvevő elmondta, hogy a különbséget a székely és a magyar között leginkább a mentalitásban, a magatartásban látja, de úgy gondolja, hogy a „székely része [a] magyarnak”. Összehasonlítást végezve: „nem ugyanaz a kultúra, de a leghasonlóbb kultúra a magyar és a székely. Nagyon kicsiben különböznek, de persze megvan... Akárhol is éljenek a magyarok, [másnak tartják] magukat, mint a jelenlegi Magyarországon élő magyarok.” Ugyanakkor a beszélgetők szerint fontos az, hogy ki hol született, ez befolyásolja, hogyan érez: „a székelyek különböznek sokban a magyaroktól... Főleg, aki itt született Székelyföldön és aki már ott született [Magyarországon – szerk. megj.], az szerintem nagyon különbözik.” Ezt a különbséget erősíti egy másik résztvevő véleménye is: „... régebb egyek voltunk a magyarokkal, de most már kezdünk egyre jobban szétválni”. Ezt fokozza még a következő kijelentés: „nagyon ki vagyunk tagadva, úgy Magyarországról, mint az egész magyar társadalomból”. A kijelentés első része a decemberi népszavazásra utal, a második része pedig arra, hogy a székelyek az erdélyi magyar társadalom egy szeletét képezik, és elkülönülnek a többi erdélyi magyartól.

A másik székelyföldi beszélgetés során (Baróton) is elhangzott az, hogy büszkéik lehetünk magyarságunkra, de az is, hogy a magyar sorsüldözött nép. Itt a résztvevők a magyart az anyanyelvvel, illetve az anyaországgal azonosították, a székelyt viszont „hazátlan” népként említették. A résztvevők anyanyelve a magyar, de néhányukban erős a székely identitás is. Véleményem szerint ezért azonosították a magyart az anyaországgal, ám ebbe önmagukat nem értik bele. A székely, mint hazátlan nép kifejezés azt sugallja, hogy míg a magyaroknak

és a románoknak is van hazájuk, a székelyeknek nincs. Ugyanakkor tény, hogy a román nemzetiségűek által az erdélyi magyarokra gyakran használt „bozgor”, azaz hazátlan jelzőt a székelyek önmagukra vonatkozóan nem szokták használni. Főként azért nem, mert komoly sértést jelent, s megkérdőjelezi az illető jogát arra, hogy Erdélyben éljen.

A harmadik székelyföldi beszélgetés alkalmával a magyart a magyarországgal, a magyar nemzettel, illetve a „belülről mutatni”, „kicsi országban székely”, tisztesség, közösség, összetartás, összefogás, összetartozás, elfogadás, nemzettudat, kultúra, történelem, ember, nép, eredet, származás, büszkeség, társadalom, támogatás fogalmakkal társították a résztvevők. A „belülről mutatni” szófordulat értelme: „belülről mutatom, hogy magyar vagyok, és nem látszatra”, vagyis nem verjük fél téglával a mellünket, hangoztatva, hogy magyarok vagyunk, hanem belülről éljük meg magyarságunkat. A „kicsi országban székely” szófordulat számomra is rejtély, valójában nem tudom, hogy melyik országra gondolt. Ha Romániára, akkor azzal az a helyzet, hogy nem kis ország, ha Magyarországra, akkor azzal a helyzet, hogy Székelyföld nem Magyarország területén van. Ha a megmaradást akarja jelenteni, akkor meg mégiscsak Romániára vonatkozik a kijelentés. A tisztesség, mint a magyar néphez tartozó tulajdonság jelenik meg, a becsületet, becsületességet, „becsület-szó”-t érti alatta a résztvevő. A közösség, összetartás, összefogás, összetartozás, elfogadás, nemzettudat szavakat többször említették az előző beszélgetésekben is, ezért nem fogok mindegyikhez külön magyarázatot fűzni, csak annyit, hogy ezek a szétszóródással vannak kapcsolatban, ami azt jelenti, hogy a magyarok nem csak egy országban élnek jelen pillanatban, ezt mindenkinek tudomásul kell vennie és el kell fogadnia.

A nemzettudat, kultúra, történelem, nép szavak szintén előfordultak már az előző beszélgetésekben. Az elfogadást abban az értelemben használta itt a résztvevő, hogy „tudják, hogy magyar vagyok, aki itt él, és ezért más népcsoport is elfogad”.

Az emberhez egy Márai-idézetet társított az egyik résztvevő: „Aki embernek kevés, az magyarnak alkalmatlan.” A büszkeség kifejezés, bár többször elhangzott az előzőleg bemutatott beszélgetésekben is, további értelmezést kíván: „... büszkének kell lennünk arra, hogy magyarok vagyunk. Ez az egyik legszebb, legcsodálatosabb dolog a világon.”

A támogatás említésének indoklása a következő: „*magyar vagyok, a legtöbb támogatást a népemtől kapom, és rájuk számíthatok, ők a támaszaim, ha szükségem van valamire*”.

ÁLLAMPOLGÁRSÁG

Mit jelent az egyes beszélgetések résztvevői számára az állampolgárság? A Partiumban lezajlott beszélgetés során a következő fogalmakat idézte fel a kifejezés: törvény, kötelezettségek, magyar, ország, dokumentum, tudat, papír, tag, román, kettős állampolgárság, kapocs.

A törvény keretbe foglalja az állampolgárok kötelezettségeit, amelyeknek eleget kell tenniük az adott országban, amelynek állampolgárai. Ez egy dokumentum, egy papír és egyben kapocs, összeköti az adott országot és annak állampolgárát. Az állampolgár szóval kapcsolatosan elhangzott a magyar állampolgárság kifejezés, nem véletlenül, hiszen a beszélgetés idején ez a téma nagyon mediatizálva volt az erdélyi sajtóban. A tudat, hogy egy adott állam állampolgárai vagyunk, segít abban, hogy valóban teljesítjük az országgal szembeni kötelezéseinket, mint pl. adófizetés. Akár jelzésértékű is lehet, hogy a román állampolgárságot a magyar után említették. De más magyarázat is elképzelhető: a román állampolgárság az erdélyi magyarok számára természetes dolog, amivel nem kell foglal-

kozni, illetve nem újdonság, mint a magyar állampolgárság megszerzésének lehetősége. Ezután vetették fel a kettős állampolgárság fogalmát, amelyet a következő körben fogunk részletesen elemezni.

A máramaroszi interjú során az állampolgársághoz a következő fogalmakat tárították: szavazati jog, Amerika, lehetőség, képviseleti jog, hovatartozás, külföldi munkalehetőség. Ugyanakkor itt elhangzott a román állampolgárság deklaratív elutasítása is: „bármilyen más, csak nem román”. Az előző beszélgetések során a román állampolgárságtól való elhatárolódás nem fordult elő. A szavazati jog, illetve a képviseleti jog az előzőekhez képest (vagyis az állampolgár kötelezettségeihez képest) a másik oldalt, vagyis az ország által az állampolgárok számára biztosított jogokat jelentik, amelyekkel élni lehet. Az „Amerika, lehetőség és külföldi munkalehetőség” említése arra utal, hogy a lehetőségek tárházát leginkább a magyar állampolgárság megszerzésével társítják, nem a román állampolgársággal. A hovatartozás pedig érzelmi vagy formális kifejezése is lehet annak, hogy egy személy adott ország(ok) állampolgára.

A kolozsvári beszélgetés során az állampolgár fogalomhoz a kettős állampolgárságot, a jogokat, a kötelezettségeket társítottak, és nagyon gyorsan áttértek a kettős állampolgárság fogalmának tárgyalására. Az ország és állampolgára kapcsolata jogokban és kötelezettségekben írható le, mindkét aspektus igen fontos. Azonban lévén, hogy erről igen keveset beszéltek, ezt itt részletesebben nem tárgyaljuk, inkább a kettős állampolgársággal kapcsolatos véleményeket elemezzük részletesen.

A marosvásárhelyi beszélgetés során az állampolgársághoz kapcsolódóan a valahová/egy helyhez tartozást, az otthont, a lehetőségeket, a különböző javakkal való rendelkezést, a magyar állampolgárságot és az egyenlőséget említették. A valahová/egy helyhez való tartozásnak megint két aspektusa lehet. Egyrészt egy formális aspektus: általában minden személynek születése pillanatától kezdve van állampolgársága (kevés kivétel van ez alól Európában, de ezt jelen tanulmányban nem tárgyaljuk), aminek nincs tudatában és nem is viszonyul hozzá, azonban ahogyan felnő a személy, ez a kapcsolat tudatosodik benne és érzelmi kötődést is kivált belőle. Ezzel át is tértünk az „otthon” fogalmára, ami pozitív érzelmi kötődést jelent, s ezt tekinthetjük a másik, az érzelmi aspektusnak. Az azonban nem mindig egyértelmű, hogy az állampolgársághoz pozitív vagy negatív érzelmekkel viszonyul-e az állampolgár. A lehetőségek alatt azt érti a beszélő, hogy „ha van egy állampolgárságod, akkor... el tudsz jutni bárhová. Ha nem vagy állampolgár, nem tartozol valahová, akkor lehet, hogy nincs meg ez az esélyed.” Az alatt, hogy különböző „jókkal”, előnyökkel rendelkezik az állampolgár, az állam által biztosított jogokat és az ezekkel való rendelkezést érthette a résztvevő.

A magyar állampolgárság említésénél két vélemény is megjelent. Az első: „... én már nagyon várom, hogy megkapjam a magyar állampolgárságot. Jó lesz, hogy papíron is az lesz... amit én érzek.” Ebben a kijelentésben a magyarsághoz tartozás egyértelmű kifejeződését láthatjuk, illetve azt, hogy végre formailag is (papíron) az érzelmeknek megfelelő lesz a hovatartozás. És a másik vélemény:

... ha mondjuk... nem magyar állampolgár[ként], hanem román állampolgár[ként] elmegyek Magyarországra, így kisebbségben néznek ránk. Ugyan mégsem [vagyunk] az[ok], de így diszkriminálnak minket, hogy mintha nem oda tartoznánk hozzájuk, de közben ugyanaz[on] néphez tartozunk, s országhoz.

Ebben a kijelentésben a lényeg: Magyarországon „kisebbségben néznek ránk”, ami azt jelenti, hogy Magyarországon nem kezelik teljes és ugyanolyan értékű magyarként azokat,

akik nem az ország határain belül születtek- Ezt erősíti meg a „mintha nem oda tartoznánk hozzájuk” megfogalmazás is. Valószínűnek tartjuk, hogy magyarországi tapasztalatokra, élményekre építi véleményét a beszélgető. Nagyon fontos az is, hogy ő ezt helyteleníti és igazságtalannak érzi, hiszen érvelése szerint „ugyanazon néphez tartozunk, s országhoz”. Úgy véljük, hogy a politikai nemzet fogalmát tartja igaznak a magyar nemzetre és országra vonatkozóan, annak ellenére, hogy ez részéről – esetleg fiatal kora miatt – talán nem is tudatos állásfoglalás.

Az egyenlőséggel kapcsolatos kijelentés szépen továbbviszi ezt a gondolatot: „egyenlők legyünk a többiekkel, vagyis hogyha magyarok vagyunk, már nézzenek úgy ránk is úgy, mint magyarokra, ne úgy, [mintha] különbözőek [lennénk], mint hogyha ránk [így] néznének: ez külföldi, ez nem ide tartozik.” Ez megint csak a magyarországi magyarok határon túli magyarokhoz való problematikus viszonyulására való reakciót jelent.

A következőkben a három székelyföldi beszélgetés során az állampolgár kifejezéssel kapcsolatban felvetődött fogalmakat mutatom be. A beszélgetéseken legelőször – aktualizása miatt – a kettős állampolgárság hangzik el, illetve a jogok, a kötelezettségek, az egyenlőség, továbbá a papír, külsőség, műanyag, román állampolgár, magyar állampolgárság, megkülönböztetés, ember, embertárs, elosztottság, kivitelezés, hovatartozás, elfogadás, külföld szavak.

Ebben az esetben a teljesség igénye nélkül szeretném bemutatni az általam legfontosabbnak tartott kijelentések értelmezését. Az egyenlőséget a következőképpen magyarázzák:

Furcsa, de büszkeséggel tölt el engem, hogy végre nem mondhatják, hogy Te román vagy, román állampolgár vagy, és büszke leszek, hogy magyar állampolgár vagyok és nem román állampolgár. Hát ez az, hogy végre ugyanolyan papírom van, de akkor is, vagy munkavállalás esetén, nem azt mondják, hogy Te román vagy, hanem azt, hogy magyar vagy, és ezért összekapcsolódik a jogokkal.

Ebben a mondatban megtalálható a Romániához való negatív viszonyulás, pontosabban elutasítás, és a Magyarországhoz való pozitív viszonyulás, és ezzel kapcsolatosan az érzelmek és a „papír” megfelelése. Romániára vonatkozóan az állampolgárság adott dolog, és elutasítóan viszonyul ehhez, vagyis itt az érzelmek és a tények aszimmetrikusak, amire a továbbiak is ráerősítenek.

A „papír, külsőség, műanyag” szókapcsolat magyarázata is érdekes:

Papír, mert csak egy papír, hogy állampolgár vagy. Én még mindig román állampolgár vagyok, de nem tudok egyetlen olyan percet sem mondani az életemből, amikor román állampolgárnak éreztem magam, nincs olyan megnyilvánulásom, hogy én mennyire szeretem Romániát vagy hogy ez jelentene számomra valamit, de a kellemetlenségeken kívül, hogy én annak tartanám magam bármilyen szempontból is. Pont erre való külsőség is, mert azzal, hogy adnak egy papírt... a kettős állampolgárságról, aminek én eddig is tartottam magam, hogy magyar vagyok... A műanyag pedig, hogy az állampolgárság egy abszolút kreált dolog és nem természetes egy társadalomban, hogy ki milyen állampolgár...

Ebben a szövegben disszonanciát vélek felfedezni, ugyanis bár rendelkezik román állampolgársággal a beszélő, nem azonosul vele, érzelmileg nem kötődik Romániához. Magyarországhoz azonban nagyon kötődik. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ha az illető nem Székelyföldön élne, akkor ez a kijelentés ilyen formában valószínűleg nem hangozhatott

volna el, hiszen tömbben magyarként nem szükséges állandóan az államnyelvet használni vagy éppen román anyanyelvűekkel beszélgetni, míg ez a Székelyföldön kívül nem opció kérdése.

Fontos a megkülönböztetés magyarázata is:

Hát elég furcsa, hogy más szemmel néznek rám, én még nem vagyok magyar állampolgár papíron, de ha én külföldre megyek, teljesen másképp néznek rám, ha egy román személyigazolványt mutatok fel, mintha egy magyart. Engem már a határon is félre fognak állítani, mert román rendszámmal megyek be [a másik országba], míg a magyart beengedik. Ez már eleve egy bosszantó dolog, még ha nem is magyar, de megkülönböztetnek.

Biztos vagyok benne, hogy az Európai Unió csatlakozás után már nem állítanak félre valakit csak azért, mert román rendszámú autóval közlekedik; állandó utazó emberként ezzel a jelenséggel pontosan 2007 óta nem találkoztam a román–magyar határon, a schengeni övezetben pedig már nincsenek határok. Úgy vélem, hogy az illető régi emlékeit idézve mondhatta ezt, és valószínűsítem, hogy régóta nem utazott külföldre.

A szétválasztás (az elosztást itt a szétválasztás, illetve a különbségtétel értelmében használja a beszélő) és annak magyarázata követi ezt a kijelentést:

Elosszák az embereket például a nyelvben is, vannak a románok meg a magyarok, és például másképp néznek rád, mert magyar vagy, mindenkit másképp kezelnek. Más csoportba osszák el. ... Mindenki valahová tartozik és ebből a szemszögből szétválasztanak.

A résztvevők számára nagyon fontos az elfogadás, újra előkerült az, hogy a magyarországiak kevésbé elfogadók: nem szórványban élve egyébként természetes, hogy a magyarországiak jelennek meg többször nem elfogadóként, hiszen Székelyföldön nem kell mindennap megpróbálni elfogadtatni magadat a többségi nemzettel.

Az elfogadást tekintve megint csak a magyarországiakkal kapcsolatosan vannak kifogásaik:

... papíron magyar állampolgár vagy, az számít, függetlenül [attól], hogy magyar nyelven beszélsz velük [a magyarországiakkal], mégis más vagy ... románnak hisznek.

Ezt erősíti tovább ez a magyarázat:

Hogyha elfogadnak magyarnak papír nélkül, akkor papírral is fogadjanak el. Az számít, hogy ki vagy!

IRODALOM

- Anghelescu Gina (2011): Külföld 3D-ben. Hasonlóságok és különbségek az erdélyi magyar fiatalok és a román fiatalok migrációs viselkedésében. In: Kiss Tamás – Barna Gergő (2011) (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Csata Zsombor – Dániel Botond – Pop Carmen (2006): Pályakezdő fiatalok a munkaerőpiacon. In: *Erdélyi Társadalom*, IV. évf. 1. Kolozsvár, 7–28.
- Kiss Tamás (2011): A huszonévesek bajban vannak. Online interjú, <http://itthon.transindex.ro/?cikk=14862>
- Kiss Tamás – Barna Gergő (2011): Erdélyi magyar fiatalok 2008. A vizsgálatról és a kötetről. In: Kiss Tamás – Barna Gergő (2011) (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Kiss Tamás – Barna Gergő (2012): Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első felében. Demográfiai és statisztikai elemzés. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár
- Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa (2008): Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. In: *Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről*, 2008/12, ISPMN Kolozsvár.
- Pitó Klára (2009): Elmennél, nem mennél? ... Erdélyi magyar tizenévesek migrációs kultúrája. In: *Új Ifjúsági Szemle*, 2009 nyár, Budapest.
- Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (2002): MOZAIK2001. Gyorsjelentés – Összegzés. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (2001): MOZAIK2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.